

TARTALOM:

Az Alagi Sport Club zászlószentelése 1

LŐRINCZ Róbert

Liszt Ferenc tanítványa Alagon ...2

ÚJHÁZY György

Búcsú4

ZELK Zoltán

Tartuffe a főműhelyben5

VARGA István József

Az Alag-Dunakeszi Református

Egyház története 3. rész 6

ASZTALOS Mihály

Tisztelet a hősöknek11

KATONA M. István

Alagtól Dunakesziig12

KOLLÁR Albin

Három küzdelmes esztendő14

KOLLÁR Albin

Emlékkép a 90 éve alapított

dunakeszi-alagi polgári iskola

utolsó tanévből 16

SZÁMUNK SZERZŐI:

ASZTALOS Mihály

KATONA M. István - újságíró

KOLLÁR Albin - címzetes

igazgató, Dunakeszi díszpolgára

LŐRINCZ Róbert - könyvtáros

ÚJHÁZY György - író

VARGA István József - református

presbiter

ZELK Zoltán - költő, író

DUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI
SZEMLE

Dunakeszi-Alag Helyismereti Lapja

Megjelenik évente háromszor,

1000 példányban

Alapító szerkesztők:

Csoma Attila és Lőrincz Róbert

Felelős szerkesztő:

Lőrincz Róbert

Kiadja: Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár

Dunakeszi, Kossuth Lajos u. 6.

Felelős kiadó: Lőrincz Róbert

Nyomdai előkészítés:

Preysing Frigyes

Nyomda: Raszter Nyomda Kft.,

Budapest, Gyöngyösi u. 89.

ISSN 1789-9230

E-mail: szemle@mail.dkvk.hu

A lap megjelenését támogatja

Dunakeszi Város Önkormányzata

LŐRINCZ RÓBERT

Liszt Ferenc tanítványa Alagon

Zaphiry Heléna zongoraművész és férje, Nagy Géza régész alagi éve

„Özvegy Gárdonyi-Nagy Gézáné, született Zaphiry Heléna, a Nemzeti Múzeum régiségtára igazgatójának, a kiváló történettudós özvegye, Liszt Ferenc egyik kedves tanítványa, Alagon május 3-án 76 éves korában meghalt. Temetése Alagon május 5-én, kedden délután fél 5 órakor lesz. Az elhunytban Ujházy György író nevelőanyját gyászolja.” A fenti közleményt 1936. május 4-én adta közre a Magyar Országos Hírmondó, s a hírt az összes jelentősebb napilap átvette. A zongoraművész halála előtt – több mint három évtizeden keresztül – teljes visszavonultságban élt, s talán már csak az idősebb generáció emlékezett a pesti hangversenytermek egykori ifjú üdvöskéjének nevére. Gyászoltak a Dunakeszi-Alagon élők is, hisz Zaphiry Heléna és férje az 1800-as évek végén a településre kerülve ünnepezték résztvevője volt a helybeli üdülőtelepek akkori rendezvényeinek. A művész halála óta eltelt több mint nyolcvan esztendő alatt Zaphiry Heléna és Nagy Géza muzeológus Alagon töltött éveit a feledés homályába merültek. A közelmúltban azonban az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának anyagából előkerült néhány családi fotó, s az egyik fénykép hátoldalán az alábbi kézzel írt felirat olvasható „1907. július 21. vasárnap este felé Alag. Éber Laczi meséli a tegnapi estét (Mr. Palcsi és Gyné).” Ennek alapján indult el az a kutatás, melynek eredményeképp a jelen írás megszületett.

Zaphiry Helén alig lépett ki a kisgyermek korból, amikor az 1870-es évek végén az egyik legnagyobb zongorista tehetségnek számított. Tizenhat évesen – még Sipos Antal növendékévé – egy vizsgahangversenyen eljátszotta Zichy Géza gróf később híressé lett egykezes kompozícióját. Az előadáson Liszt Ferenc is jelen volt, s ahogy Zaphiry Helén visszaemlékezésében olvashatjuk: „tapsok közt fejeztem be a darabomat, amikor hirtelen csak látom, amint fekete abbéruhájában, lobogó hajjal felém igyekszik a Mester s a pódiumra hozzám jön. Átölelt és megcsókolott... Attól kezdve tanítványa lettem.” 1878-tól két évig volt Liszt tanítványa az akadémián, ezekről az évekről egy meggyipiros borítójú naplót is vezetett, melyben a zeneszerzővel töltött minden órájáról beszámolt. (A kopott színű, megsárgult lapú könyvecskét a Budapesti Hírlap riporterének mutatta meg 1933 márciusában Alagon.) A mester és tanítványa között szokatlanul erős kapcsolat alakult ki. 1879 februárjában a budapesti román ifjúság zeneestjén Liszt csak azért jelent meg, hogy meghallgassa növendéke zajos sikert arató játékát, s maga is tapsolhasson neki. A kapcsolat később is megmaradt köztük, Zaphiry Helén szerint „ha Pestre jött, meg-meg-látogattam. Utoljára az állomáson láttam. Weimarba utazott. Még intett felém a vonat ablakából, azután eltűnt a vonattal örökre...”

Az ifjú zongoraművész még szinte gyermekfejjel megházasodott, csetneki Jelenik Elek régész felesége lett. Zenei karrierje töretlenül emelkedett, a budapesti hangversenyek kiemelkedő előadójaként lépett hétről hétre színpadra. Ám pár esztendő, de tüneményes sikerű pályáját 1887-ben, alig huszonöt éves korában súlyos, szinte folyamatos ágynyugalmat követelő betegség döntötte romba, melyből teljesen már sohasem tudott kigyógyulni. Ennek ellenére a budapesti Szerviták terén zeneiskolát nyitott pályatársnőjével, Cerri-Saxlehner Emmával, ahol a zongora és az ének tanszak mellett zeneelméletet, zenetörténetet is tanítottak. Férje 1889-ben bekövetkezett halála után 1892 decemberében újra házasodott, Nagy Géza, a Nemzeti Múzeum tisztviselője vezette oltár elé. A sokoldalú tudós elsősorban a magyarság ősi és államalapítás előtti történetével foglalkozott, mintegy kétszáz cikk, tanulmány, kiadvány szerzőjeként is szerepelt. 1880-tól 1889-ig a Székely Nemzeti Múzeum, majd ezt követően a Magyar Nemzeti Múzeum főmunkatársa, a Fegyvertár igazgató-őre, majd a régiségtár igazgatója volt. 1901-ben az MTA levelező tagjává választotta. A Nemere című hetilap, a Székely Nemzeti Múzeum Értesítője, valamint az Archaeologiai Értesítő szerkesztőjeként is dolgozott.

Zaphiry Heléna és Nagy Géza

Azt, hogy a házaspár mikor és hogyan került Alagra, nem sikerült kideríteni. Annyi bizonyos, hogy az esküvő után fél évvel, 1893-ban, az ekkor a budapesti Ferenciek bazárjában lakó Nagykék Alag szomszédságában, Újpesten vásároltak házat. Az első dokumentum, mely alagi életükről szól, egy 1900 októberében, a Budapesti Hírlapban megjelent hirdetés, mely szerint „anya-helyettest keres kis fiacskájához egy beteges nő, ki a házvezetést is elvállalja. Főszűlyt a gyermek iránti szeretetre, gondozására és az éber alvásra fektetem. Jól tudjon főzni és varrni. Havi fizetés 8 forint. Jó bánásmód biztosítottatik. Cím Nagy Gézáné Dunakesz-Alag Fóti út 9.” A házaspárnak nem született gyermeke, a hirdetésben szereplő kisfiú Zaphiry Helén unokaöccse, a későbbi neves író, Újházy György volt akit – miután születésekor, 1895-ben árván maradt – nagynénjéék vettek magukhoz. Újházy később így emlékezett erre: „Helén néném csöndes háza fogadott be gyászszos ároaságomban. Nyíló szemem itt nyíltott a világra a világ ezernyi csodájára. És éltem a kis kertben a titokzatos jázminbokorral, a tarka törpe tátikákkal, a tündér sugarú mályvókkal s Pici kutyával...” Az alagi gyermekévek számos írásában megjelennek. A harmincas években sok kis tárcát küldött a Budapesti Hírlap számára, melyek az itteni élményeiről, játszótársairól, többek között a Legendi gyerekekről szóltak. (A dunakeszi búcsúban játszódo írását jelen lapszámunkban közöljük.)

Az alagi ház udvarán. A karosszékbén Zaphiry Helén, jobbra pipával Nagy Géza, elöl Újházy György ül „Pici” kutyával

A Nagy házaspár és nevelt fiuk élete azonban nem telt felhőtlenül a Fóti úti házban, főleg a ház asszonyának egészségi állapota miatt. Ezt tükrözik a több mint tíz éven keresztül feladott hirdetések, melyben folyamatosan „anya-helyettest” és ápolónőt kerestek a gyermek, valamint a beteg Heléna mellé. Ennek ellenére, amikor tudtak, részt vettek a helyi társadalmi életben. 1906 szeptemberében a Budapesti Hírlap számolt be az alagi Pavilonban rendezett nagyszabású művészestélyről, melyen „Nagy Gézáné Zaphiry Helén Liszt Ferencnek e rég hallott kedvelt tanítóánya nagy gyönyörűséget szerzett a közönségnek remek zongorajátékával, előadva Chopin Predudezét és Mosonyi Mihály fényes tanulmányait.” A férj, Nagy Géza Budapestre, a Nemzeti Múzeumba járt be dolgozni, de kollégái, pályatársai gyakran megfordultak az alagi házban. A fentebb már említett fénykép éppen Éber László művészettörténész, egyetemi tanár 1907 nyarán történt látogatását örökíti meg. Nagy 1910 és 1914 között több alkalommal innen, Alagról küldte néhány tanulmányszám- ba menő levelét régész barátjának, Jósa Andrásnak, a Sza-

„1907. július 21. vasárnap este felé Alag. Éber Laczi meséli a tegnapi esti dolgokat (Mr. Palcsi és Gyné).”

bolcs vármegyei Múzeum alapítójának. (A nyíregyházi Jósa András Múzeumban található levelek közül néhányat az intézmény 1959-es évkönyvében jelentettek meg.) 1915 februárjában azonban gyászba borult az alagi villa, Nagy Géza 59 évesen elhunyt. Budapest székesfőváros dízsírhelyet adományozott a Fiumei úti temetőben, s a ravatalt a gyászoló tudományos testületek koszorú borították be.

Nagy Géza sírja

Férje halálát követően Zaphiry Heléna magányosan élt tovább a Liszt Ferenc és Chopin reliefjével díszített alagi házban, ahol még két alkalommal keresték fel az országos lapok riporterei, hogy meséljen a nagy zeneszerző tanítványaként szerzett emlékeiről. Először 1925-ben a Liszt-múzeum megnyitásakor, majd 1933-ban, három esztendővel a halála előtt. Zaphiry Heléna 1936-ban hunyt el Alagon, ám sírját nem sikerült fellelnünk a régi temetőben. Halálával nem csak a magyar zenei élet egyik jelentős személye, hanem – Szerémy Zoltán színész 1934-ben történt elvesztése után – az Alagon élő neves művészek talán utolsó nagy alakja is távozott az élők sorából.

Zaphiry Heléna, Nagy Géza és Újházy György a Fóti út 9. számú házuk hátsó udvarán